

DILEME ETICE ÎN CONTEXT ACADEMIC

ROXANA GHIAȚĂU¹

Rezumat:

Acest articol prezintă un studiu explorator asupra dilemelor etice cu care se confruntă membrii corpului profesoral al Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, ca universitate reprezentativă pentru România și pentru această zonă a țării. Obiectivul central al studiului a fost investigarea dilemelor etice ale universitarilor într-o perspectivă diacronică. Ca metodă de cercetare am utilizat interviul. Eșantionul de subiecți implicați în acest studiu este format din 10 universitari - cinci profesori seniori, buni cunoscători ai mediului academic al anilor 70- 80, precum și cinci juniori, reprezentanți ai noului val academic. O definiție a dilemei etice a fost avansată ca punct de reper în răspunsurile subiecților. Principalele concluzii ale studiului sunt: 1. pentru perioada comunistă, răspunsurile au evidențiat mai multe categorii de dileme: dileme legate de activitățile pedagogice (didactice-evaluare); dileme legate de cercetare, dileme legate de relații. 2. pentru perioada post-comunistă, am sistematizat următoarele categorii de dileme: dileme ale evaluării, dileme legate de curriculum, dileme legate de metodele și tehnicile de predare, dileme legate de relația profesor-elev, dileme la nivelul cercetării și la nivel managerial-administrativ. 3. seniorii sunt mai critici decât juniorii.

Cuvinte - cheie: universitate, dilemă etică.

Abstract:

This article presents an exploratory study on the ethical dilemmas faced by the members of "Al. I. Cuza" University of Iasi, as a university representative for Romania and this region of the country. The main objective of the study has been to investigate the ethical dilemmas of teachers from a diachronic perspective. The research method consisted of the interview. The sample of subjects involved in this study comprises 10 teachers – 5 senior teachers who are familiar with the academic environment of the 70s-80s and 5 junior teachers, representatives of the new academic wave. A definition of ethical dilemma was proposed as a benchmark in the subjects' answers. Key findings of the study are: 1. for the communist period, the answers revealed several categories of dilemmas: dilemmas related to pedagogical activities (teaching - evaluation); research dilemmas, dilemmas related to relationships. 2. for the post-communist period, we systematized the following categories of dilemmas: dilemmas of evaluation, curriculum-related dilemmas, dilemmas related to methods and techniques of teaching, dilemmas of teacher-student relationship, research dilemmas and managerial and administrative dilemmas. 3. seniors are more critical than juniors.

¹ Lector dr., Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, e-mail: roxanag@uaic.ro

Key-words: university, ethical dilemma.

Motivații și contextul studiului

Universitățile românești au traversat și traversează în continuare multe reforme, pe numeroase planuri: curricular, administrativ, economic etc. Printre aceste schimbări numim concurența acerbă pentru atragerea populației de studenți, înființarea învățământului universitar cu taxă, apariția a noi specializări. Viața academică azi este mult diferită de cea din perioada comunistă. Universitarii trăiesc vremuri provocatoare, fiind nevoiți să se adapteze constrângerilor multiple de ordin științific, economic, ideologic. Acest val de provocări a fost determinat, pe o parte, de ralierea la o serie de politici educaționale europene, pe de altă parte s-a datorat dinamicii pieței educaționale a învățământului superior intern.

În acest studiu voi investiga dilemele etice de natură profesională ale universitarilor de la Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, una dintre cele mai mari universități de stat din România. Voi cerceta dilemele a două categorii de universitari: universitari seniori, care și-au desfășurat cariera didactică deopotrivă în perioada comunistă și post-comunistă, și universitari juniori, care „au prins” un climat politic, cultural, economic diferit. Voi porni de la conceptul de dilemă etică, voi analiza contextul general în care își desfășoară azi activitatea universitarii, nu doar pe plan intern, ci și global. În plan empiric, opțiunea metodologică a fost interviul, întrucât subiectul cercetării nu este facil, pretându-se într-o mai mare măsură abordărilor calitative. Având în vedere metoda, eșantionul a constat în zece membri ai comunității academice ieșene, cinci seniori și cinci juniori.

Doar privit din exterior studiul pare insolit în peisajul românesc. El reprezintă continuarea unui proiect profesional mai amplu, de cercetare a eticii educatorilor români. Debutul a fost realizat cu teza mea de doctorat, numită „Codul deontologic al profesiei didactice”. Actualmente m-am concentrat asupra eticii academice, cu acest studiu inițial.

Conceptul central al cercetării este dilema etică, în calitate de conflict al valorilor morale [Kidder, 1995; Trevino, 1986] sau principii morale în conflict [Kirby, Paradise & Protti, 1992].

Motivațiile și contextul acestui studiu sunt atât de ordin teoretic, cât și de ordin social. Keith-Speigel și Carr [1993, p.1] afirmă că „publicațiile și cercetările cu privire la dilemele etice cu care se confruntă membrii profesiei didactice universitare sunt rare”, fiind necesară o mai mare atenție asupra eticii și dilemelor etice în universități. Klein [2005] atenționează asupra lipsei instrucției formale în domeniul eticii pentru profesorii universitari, iar Scriven [1982] afirmă că acest fapt se datorează anxietății generate de problemele eticii profesoriale. Din punct de vedere

social, conduitele profesionale și etice ale membrilor comunității academice reprezintă o preocupare specială a publicului larg.

Impactul acestui studiu ține de mai multe planuri: 1. pentru lumea academică în general, în vederea sporirii bazei cunoașterii despre universitățile românești; 2. pentru formatori responsabili cu formarea inițială a cercetătorilor și viitorilor angajați în universitate (profesorii de la modulul pedagogic și nu numai). Unii dintre absolvenți ajung să predea în universitățile din România fără a cunoaște exigențele de natură profesională (morală, didactică, managerială) pe care le presupune un asemenea status-rol. 3. pentru absolvenții de studii masterale și doctorale, care lucrează sau vor lucra în mediul universitar; aceștia vor putea afla „frământările” celor care sunt deja în „bransă” de mai mult sau mai puțin timp.

Sintetizăm două categorii de factori care afectează climatul moral în universități: factori personali și factori organizaționali. În categoria factorilor personali amintim: diferite medii sociale ale actorilor implicați (profesori, studenți, cercetători), valorile acestora, obiectivele pe care și le propun și percepțiile lor asupra comportamentelor acceptabile. Parafrazându-l pe Lankard [1991], care se referea la angajați în general, putem afirma că mulți profesori din mediul universitar au expectanțe în carieră care sunt foarte greu de realizat, dacă nu chiar imposibil, în societatea actuală. Ca factori organizaționali, surprindem: (1) Presiunea socială. „Există o presiune pe oameni în cadrul organizațiilor, mai mare decât existat vreodată, să facă mai mult cu mai puține resurse, și să se adapteze rapid schimbărilor. Ca răspuns la această presiune, oamenii pot trișa...se pot angaja în comportamente prin care expediază problemele, dar care sunt discutabile din punct de vedere moral” [Kerrane 1990, p.55]. (2) Marketizarea, înțeleasă ca utilizare a competiției pentru atragerea studenților, cu strategii de marketing agresive; (3) Lupta între două finalități concurente: între atragerea fondurilor și realizarea misiunii tradiționale a universității (exceleța în educație).

Alte fenomene care își pun amprenta asupra climatului în universitate sunt: globalizarea, evoluțiile tehnologice, incertitudinea politică și responsabilitățile sporite cu privire la clasamentul național și internațional al instituțiilor de învățământ superior. Consecințele asupra educatorilor din mediul universitar sunt: volumul de muncă și stresul au crescut, autonomia este redusă, cu privire la multe aspecte ale activității lor, alienarea își face simțită prezența [Cranston et al., 2012]. Personalul academic este acum sub o presiune tot mai mare, nu numai pentru a cerceta și publica lucrări de calitate, în reviste clasate pe locul corespunzător, dar, de asemenea, pentru a furniza excelență în predare și învățare [Fitzmaurice, 2008].

În cercetările anterioare asupra dilemelor etice în universități, Robertson și Grant [1982] au numit mai multe conflicte etice cu care se confruntă profesorul de colegiu în perioada contemporană: susținere și încurajare a studenților versus des-

curajarea comportamentelor nepotrivite ale studenților, prietenia cu studenții versus obiectivitatea profesională, misiunea tradițională a universității (căutarea adevărului) versus universitatea ca și conglomerat administrativ și educativ, responsabilitățile didactice versus responsabilitățile cu privire la cercetare, desfășurarea serviciilor instituționale versus valorificarea oportunității pentru câștiguri personale din exterior.

Kirrane [1990] a sistematizat patru datorii concurente între patru tipuri de conflicte: (1) conflictul între două sau mai multe valori personale; (2) conflictul între valorile personale și valorile deținute de o altă persoană sau organizație; (3) conflictul între principiile morale de bază și necesitatea de a obține un rezultat dorit; și (4) conflictul între două sau mai multe persoane sau grupuri la care avem obligații.

Cercetările despre etica în universitățile din România sunt puține, iar despre dilemele etice ale universitarilor români, de asemenea nu sunt studii. Analiza învățământului superior în perioada comunistă merită deopotrivă analize substanțiale, care să continue cercetările unor autori precum Neculau [1997] și Momanu [2005].

În 2005 a fost oferită publicului spre analiză și discuție - chiar pe site-ul Ministerului Educației - cercetarea „Etica în universități”, ca fundament empiric al inițierii proiectului de lege privind introducerea codurilor etice în instituțiile de învățământ superior. Cercetarea a fost proiect al unor sociologi, Mihaela Miroiu (coordonator), Ana Bulai, Daniela Ion, Daniela Cutaș, Liviu Andreescu și a avut un eșantion reprezentativ la nivel național. Rezultatele au fost reliefate la nivelul a trei paliere de interes: „ierarhia problemelor etice identificate de actorii instituționali intervievați în cadrul cercetării”, „implicarea instituțională” și „aspectele disfuncționale primate din perspectivă instituțională”. Au fost stabilite ierarhiile ale problemelor etice pentru cinci categorii de actori, studenți, profesori, cadre de conducere, doctoranzi, personal de secretariat. Concluzia a fost că fiecare categorie menționează problemele cu care se confruntă, de care este afectată, sau care au un grad mai mare de vizibilitate. Nivelul de eterogenitate la nivelul percepției este mare, preocupările etice fiind relativ diferite pentru fiecare dintre tipurile de actori instituționali. Cele mai importante probleme etice la nivelul întregului eșantion au fost considerate (în ordine, de la cea mai importantă): favoritismul, hărțuirea sexuală pe linie ierarhică, relațiile erotice între profesori și studenți, relațiile de tip clică la nivel universitaților (prietenie, afaceri, rudenie), politizarea învățământului universitar, utilizarea unui limbaj ofensator de către cadrele didactice, nerespectarea egalității șanselor la angajare, neinformarea la timp a studenților.

Obiectivele studiului:

Acest studiu exploratoriu s-a concentrat asupra dilemelor etice cu care se confruntă universitarii de la Universitatea Al. I. Cuza din Iași, ca instituție academică reprezentativă pentru România și pentru această zonă a țării. Obiectivul central al studiului a fost investigarea dilemelor etice ale profesorilor într-o perspectivă diacronică. Întrebările de cercetare sunt: 1. Care sunt dilemele etice ale personalului academic de la Universitatea Cuza? 2. Ce diferențe există între dilemele din perioada comunistă și dilemele din perioada post-comunistă? Mai exact, obiectivele studiului au fost:

1. Categorizarea dilemelor etice în funcție de temele lor;
2. Identificarea naturii dilemelor etice ale universitarilor în perioada comunistă și post-comunistă;
3. Compararea dilemelor profesorilor din perioada comunistă cu cele din perioada post-comunistă.

Metodologie

Lot de subiecți

Subiecții implicați în acest studiu sunt zece universitari - cinci seniori, buni cunoscători ai mediului academic din anii '70-'80 și cinci juniori, reprezentanți ai „noului val” academic. Selecția cadrelor didactice a fost făcută în funcție de anumite criterii, cum ar fi disciplina predată și anii de experiență. În scopul înțelegerii adecvate a fenomenului, a fost important să obținem o imagine cât mai completă a situațiilor etice. De aceea, am avut în eșantion patru subiecți din domeniul real (fizică, chimie, matematică, informatică), patru subiecți din domeniul socio-uman, un subiect economie și un subiect litere. În funcție de gen am avut patru subiecți de gen feminin și 6 subiecți de gen masculin.

Instrument

Metoda utilizată a fost interviul structurat, pentru care am elaborat și două grile: una pentru seniori și cealaltă pentru juniori. În grilele pentru interviu am definit dilema etică și am sugerat câteva câmpuri tematice pentru dileme: procesele didactice (predarea, învățarea și evaluarea studenților) și relațiile profesionale. Definiția operațională pe care am utilizat-o în studiu este: „Dilema etică este un conflict între două datorii la fel de valabile” [Mureșan, 2010]. În cadrul interviurilor, profesorii seniori au fost rugați să furnizeze descrieri ale dilemelor etice din spațiul profesional, dileme cu care s-au confruntat în perioada comunistă, și dileme cu care se confruntă astăzi. Juniorii trebuiau să numească dilemele din anii de carieră didactică traversați deja.

Colecționarea datelor

Datele au fost colectate în perioada octombrie 2014 - ianuarie 2015. Toate interviurile au fost realizate de autor. Profesorii au fost informați despre cercetare pe mail, când au promis o invitație de participare la studiu, împreună cu o definiție a dilemei etice și câteva repere care să-i ajute să formuleze răspunsurile (un fel de *aide-memoire*). Nu toți cei vizați au dat curs invitației, astfel că cercetătorul a fost nevoit să se adapteze situației. Interviurile au fost programate din timp, fiind realizate pe rând, cu fiecare respondent în parte. Au fost două cazuri în care respondenții au trimis dilemele pe mail, invocând lipsa timpului pentru interviu.

Analiza datelor

Analiza de conținut a fost folosită pentru prelucrarea datelor culese din interviuri. Informațiile au fost analizate în funcție de tema dilemei și, eventual, modalitatea de rezolvare a dilemei.

Rezultate și discuții

Din analiza răspunsurilor am separat mai multe tipuri de dileme: 1. în funcție de gradul de generalitate am separat dileme generale și dileme specifice. Dilemele generale sunt valabile pentru orice profesie, nu doar pentru universitari. Dilemele specifice sunt legate strict de o situație trăită în profesia didactică. 2. în funcție de principalele categorii de responsabilități pentru mediul academic am separat: dileme legate de activitățile pedagogice (predare, învățare, evaluare); dileme legate de cercetare; dileme legate de activități administrative și de gestionare;

Dileme etice generale și dileme etice concrete

O primă categorie de dileme generale, foarte numeroase, apare în legătură cu valoarea libertății de exprimare. Aceasta este o valoare fundamentală, prin a cărei amenințare se aduce atingere îndeplinirii tuturor categoriilor de responsabilități: didactice, de cercetare, administrativ-manageriale. De fapt, libertatea de exprimare nu este cenzurată, dar simptomatică este lipsa reacțiilor reparatoare din partea liderilor, atunci când abaterile sunt afirmate. Ca exemple paradigmatică de conflicte etice în legătură cu această valoare amintim:

- Apăr libertatea de exprimare sau slujesc conformismul? Tac sau vorbesc? Exprim public neregulile constatate în privat? Opțiunile de rezolvare dilemei sunt diferite pentru respondenți: „*Dacă de obicei exprimarea publică nu produce schimbările dorite și comunitatea nu are reacții, nu se merită să mai vorbești*” (respondent senior).
- Accept limitele de exprimare impuse implicit/explicit versus le încalc? „*Uneori am criticat public colegi sau inițiative considerate, la acel moment, nepotrivite*” (respondent junior).
- Contest sau accept constrângeri administrative? „*Uneori da, alteori nu, în funcție de argumentarea oferită de administrație*” (respondent junior).

„Statutul de titular îți dă putere să vorbești, să exprimi neregulile” (respondent senior).

A doua categorie de dileme generale este legată de conflictul între valorile onestitate/integritate și loialitate. Ca exemplu tipic de interogație: respect regulamentul sau îmi apăr colegii?

A treia categorie a dilemelor generale, valabile și în alte profesii, surprinde conflictul „viață personală” versus „viață profesională” (conflict întâlnit și în alte studii, vezi Cuban, 2001). Această dilemă are mai multe variante printre respondenții participanți la cercetare: a. Să mă stabilesc în străinătate sau nu? (respondentul junior a ales să se întoarcă în țară pentru a asigura stabilitatea carierei și a reîntregi familia). b. Să lucrez la universitate sau în mediul privat? (respondentul junior a ales universitatea, pentru motivația cognitivă și motivația afectivă) c. Pe ce mă axează de când am devenit mamă? (dilema femeilor din mediul universitar, care vor un echilibru între viața personală și viața profesională).

Tot o dilemă generală este și dilema „cercetare” versus „didactic”. Este menționată de mai mulți subiecți, iar răspunsurile lor sunt diferite în funcție de vârstă, gen, etapă în carieră. De exemplu, un senior afirmă: „În etape mai mici m-am axat pe cercetare, am scris mult, am plecat mult, acum mă axează pe didactic”. Și un respondent de gen feminin a rezolvat această dilemă într-o anumită manieră: „Acum 10 ani plecam de cel puțin 3-4 ori la stagii și conferințe în afară, acum nu”.

În categoria dilemelor concrete numim o interogație retorică cu multe conotații morale: „Cum să-i motivez pe studenți când știu sigur că ei nu vor găsi de lucru? Un fost student excepțional vinde pâine la tarabă...” (respondent junior)

Dilemele profesorilor în perioada comunistă

Respondenții seniori se referă la perioada anilor 80, pe care au trăit-o la Universitatea Cuza. Separăm mai multe categorii de dileme: dileme legate de activități pedagogice (didactice - evaluare); dileme legate de cercetare, dileme legate de planul relațiilor.

Referitor la dilemele legate de activități pedagogice, răspunsurile sunt surprinzătoare. „Nu a existat cenzură în plan curricular, întrucât vehiculam conținuturi științifice. Nu a fost tensiune pe plan ideologic de a impune subiectele de predat (spre deosebire de anii 50)” (respondent senior). „Totuși, legat de anumite idei, una voiam să spun și alta spuneam” (respondent senior).

Dileme în planul cercetării în perioada comunistă

În numeroasele ședințe în care se realizau referate științifice, existau tensiuni și sentimente ambivalente: „Tac sau pun întrebarea? Exprim sau nu abaterea de la științific de dragul ideologiei? Nu era cazul să fii mai docil decât trebuia, nu era

nevoie să spui că doar secretarul general era singurul psiholog al țării, puteai să spui și de alții, nu-ți interzicea nimeni ” (respondent senior).

„Chiar dacă tema de doctorat era prohibită, am găsit mijloace s-o tratez cu suficiență onestitate intelectuală” (respondent senior).

Unii profesori seniori trăiesc un sentiment de frustrare din cauza degradării calității învățământului superior astăzi, la toate nivelele - licență, masterat, doctorat - comparativ cu ce era altădată: ”Un singur loc la doctorat o dată la 2-3 ani, 10-20 candidați pe loc. Acum majoritatea au la doctorat «Foarte bine», ceea ce nu are cum să fie adevărat. Să se facă un sondaj prin lucrările de doctorat – graficul Gauss este dezechilibrat la toate facultățile” (respondent senior)

Dileme în planul relațiilor interpersonale în perioada comunistă. Respondenții au semnalat mai multe tipuri de conflicte: 1. conflictul între dimensiunea de față și cea reală: „Cenzura, fațada existau întotdeauna. Teama și suspiciunea că în rândul studenților și al colegilor erau raportori ai securității...” (respondent senior). „În ședințele de catedră erau multe lucruri care mocneau...” (respondent senior) 2. conflictul între valorile personale, individuale (de libertate, dorință de acțiune și gândi liber, neconstrângător) și valorile sociale promovate (formale, abstracte, constrângătoare).

Dilemele profesorilor în perioada post-comunistă

Am sistematizat următoarele categorii de dileme: dileme ale evaluării, dileme legate de curriculum, dileme legate de metodele și tehnicile de predare, dileme legate de relația profesor- student, dileme în planul cercetării și dileme în plan administrativ-managerial.

Dilemele evaluării. Alcătuiesc cea mai numeroasă categorie de dileme, în plan pedagogic. Sunt numite mai multe situații sensibile, cu diferite teme:

1. Asigurarea obiectivității evaluării. Exemplu de dilemă: „Un student foarte bun, dar boem, prezintă o temă superb și pe cealaltă deloc. Ce fac?” (respondent junior)
2. Sunt relatate și exemple legate de dilema paradigmă dreptate versus grijă. „Au fost situații în care anumite sentimente față de studenți au făcut dificilă evaluarea obiectivă a prestației lor la examen, mai ales atunci când eram nevoit să îi pic sau să le pun notă proastă” (respondent junior).
3. Eliminarea fraudelor la examen. Acest fenomen, fraudă, trebuie stopat prin strategii bine puse la punct. Un respondent junior a relatat întreaga experiență legată de acest aspect: „Implementarea unei asemenea strategii cere timp, determinare și lucru în echipa de profesori.”
4. Studenți reclamații ai notelor puse de profesori: „Un student a trișat la examen, apoi a reclamat nota slabă” (respondent senior).

5. Supraevaluarea performanțelor studenților și masteranzilor proprii, de către coordonatori, în diverse comisii (respondent senior).
6. A face sau a nu face evaluare parțială? „*Am ales să nu fac, în pofida reglementărilor instituționale*” (respondent junior)

Dileme legate du curriculum.

Ca exemple avem:

1. A servi studentului sau curriculumului? Profesorul paidotrop sau logotrop?
Este dilema păstrării unui echilibru între programă și situația particulară a fiecărui grup de studenți, cu interesele, așteptările și nevoile specifice;

„*În acest caz, dilema morală implică « sacrificarea » unei părți: fie neglijam programa, în sensul că nu acopeream toate temele propuse, fie respectăm programa și nu ținem cont de nevoile și situația studenților. La începutul carierei mele, adică acum vreo 6-7 ani în urmă, rezolvam această dilemă „sacrificându-i” pe studenți; de vreo câțiva ani, de când am câpătat mai multă încredere în mine, am puterea să mai renunț la unele teme, texte, probleme și să mai relaxez un pic programa și cerințele, ținând mai mult cont de nevoile specifice ale studenților*” (respondent junior)

2. Limitarea libertății academice: „*Într-un amfiteatru se filmează, deci mă feresc să dau exemple din managementul propriei instituții*” (respondent senior, profesor de management).

Dileme în legătură cu metodele și tehnicile de predare

„*În ce măsură apelăm la tehnologiile moderne (telefonie, internet) în activitatea didactică? Acestea contribuie la superficializarea activității academice, dar studenții le agreează*” (respondent senior). Părerile în legătură cu utilizarea tehnologiilor foarte recente în procesul educativ sunt controversate. Pentru Thirunarayanan [2014] orice utilizare a tehnologiei în clasa de elevi, tehnologie care nu a fost suficient testată prin cercetări de specialitate, este neetică. Cuban [2014] susține contrariul. Multe practici de instruire care au fost folosite de secole, cum ar fi manualele, fișele de lucru, tabla și tema pentru acasă nu au fost testate, și sunt utilizate pe larg.

Dileme în legătură cu relația profesor- student

Profilul psihologic al studentului s-a schimbat foarte mult. Studentul - prototip nu mai este valabil. De la ce baze să pornească reconstrucția imaginii studentului?

„*Cum să cunoaștem actualul student? Ce demersuri de cunoaștere a studenților sunt potrivite la această vârstă? Cum să construim curriculum-ul, dacă nu cunoaștem back-ground-ul studentului? Cum să cunoaștem back-ground-ul studentului dacă nu pătrundem în spațiul privat? Intrarea în privatitate nu este o intruziune la*

această vârstă? Cum să-l pregătim pentru profesie dacă nu-l cunoaștem cu adevărat?” (respondent senior)

Dileme în planul cercetării. Temele invocate în dileme sunt:

Scăderea calității cercetării în universitate. Cercetarea este misiunea de bază a universității, iar doi seniori reclamă scăderea calității ei „*Este imperios să nu scădem standardele. Misiunea noastră este de a-i învăța pe studenți, masteranzi, doctoranzi să facă cercetare serioasă*”. (respondent senior)

Se invocă chiar necesitatea unui modul de etica cercetării la nivelul licenței (4-6 ore) modul obligatoriu, în anul întâi, semestrul al doilea. „*Etica cercetării trebuie să fie înaintea eticii relațiilor și a eticii didactice*” (respondent senior).

Oportunismul în legătură cu publicarea rezultatelor cercetării: „*Canalizarea cercetării spre producții bine cotate (cu riscul ca acestea să fie puțin cunoscute de beneficiari, profesori) în detrimentul unei răspindiri masive mai ales printre beneficiarii direcți ai muncii noastre, profesorii*” (respondent senior).

Valorificarea lipsită de onestitate a producțiilor doctoranzilor de către coordonatori (respondent senior).

Dileme pe plan administrativ-managerial

Am sintetizat mai multe teme:

Dimensiunea energo și cronofagă a activității administrative diminuează randamentul academic. De asemenea, impredictibilitatea politicilor academice sporește stressul și indecizia luării unor hotărâri pe termen lung. Modalitatea de apărare în caz de supraîncărcare este achitarea superficială de sarcini.

Dilema între aspectul cantitativ și cel calitativ. „*Pe de o parte, avem nevoie de studenți mulți, din rațiuni financiare, dar pe de altă parte, știm bine că asta conduce la diminuarea calității*” (respondent senior).

Dilemele liderului: Continui sau nu în funcții? „*Funcția înaltă este supusă presiunilor, pe de o parte. Pe de altă parte, cu cât ești mai sus, cu atât ai libertate mai mare și oportunități la îndemână*” (respondent senior).

Cercetarea a mai relevat și diferențe între seniori și juniori. Astfel, seniorii sunt mai critici, au experiență managerială, „decupează” mai ușor dilemele, sunt curajoși în afirmații. Multe studii afirmă că experiența de leadership este fundamentală pentru sesizarea contextului dilemelor [Cranston et al., 2006; Roche, 1997; Eyal, Berkovich & Schwartz, 2011]. Spre deosebire de ei, juniorii nu declară deschis problemele, se referă doar la activitatea proprie și nu la alții, sunt mai timizi în afirmații, nu sunt activi, ci mai degrabă reactivi în fața situațiilor. Mai ales printre seniori au fost voci foarte critice, care au povestit pe larg despre abateri de la normele etice, au numit problemele grave de etică universitară din țara noastră. De exemplu: „*Trebuie să accepți în funcții de conducere oameni fără viziune și să faci*

cum cred ei? Trebuie să continui să lucrezi într-un proiect care îți aduce numai necazuri? etc.”

Ca diferență fundamentală între răspunsurile seniorilor și juniorilor numim deschiderea primilor de a relata aspecte care țin de politica facultății lor, a universității ieșene în general și chiar a învățământului superior din România, spre deosebire de juniori, care se referă strict la propria persoană și la munca proprie, fără nici un fel de „alunecare” spre teme „sensibile”, care țin de „culisele” facultății etc. Seniorii se referă la alte persoane în discursul lor, juniorii nu. Simptomatic este faptul că toate dilemele cu tema colegialității, loialității sunt ale seniorilor. Nici un junior nu a relatat despre alte persoane decât cea proprie. Dilemele comune seniorilor și juniorilor sunt cele din zona evaluării studenților și din planul cercetării. De fapt, un singur junior a relatat o situație cu o dilemă în plan administrativ-managerial. La polul opus, un singur senior s-a referit doar la dilemele sale în plan didactic și al cercetării, ocolind dilemele despre politica facultății și universității. Cum pot fi explicate aceste rezultate? Statutul de novice versus expert în domeniu (în funcție de ierarhia gradelor universitare), alături de experiența managerială (pe care o acumulează inevitabil orice senior) constituie variabile decisive care influențează libertatea de exprimare într-un domeniu delicat, cum este cel al dilemelor etice. Eleanor Glor [2001] susține în studiul său că oameni din generații diferite au o „etică a muncii” diferită, acest fapt fiind valabil și pentru profesori. În funcție de vârstă, sistem de valori în care au crescut, alte aspecte ale muncii devin relevante. Pe de altă parte, învățământul superior din întreaga lume a cunoscut schimbări dramatice, de la modelul colegial tradițional la modelul managementului corporatist, actualmente [D’Andrea & Gosling, 2010].

Concluzii

Mitul turnului de fildes sugerează că lumea învățământului superior este ferită de probleme morale [Robinson & Moulton, 2005]. Totuși, nu este decât un mit. Având în vedere perioada dificilă din punct de vedere economic pe care o traversează întreaga lume, nici universitățile nu sunt scutite de conflicte morale. Susan Madsen [2009] susține că problemele morale sunt chiar exacerbate atunci când instituțiile se confruntă cu dificultăți economice.

În acest studiu am explorat o parte a culturii instituționale a universității Al. I. Cuza din Iași, respectiv dilemele etice cu care se confruntă universitarii angajați, în funcție de criteriul vârstei.

O primă concluzie a studiului nostru pune în evidență faptul că universitarii ieșeni se confruntă cu dileme pe mai multe planuri: 1. în funcție de gradul de generalitate al dilemelor: dileme generale și dileme concrete. 2. în funcție de

principalele categorii de responsabilități pentru mediul academic: dileme legate de activitățile pedagogice (predare, învățare, evaluare); dileme legate de cercetare; dileme legate de activități administrative și de management. În ceea ce privește generalitatea, conflictele cele mai generale de valori sunt legate de libertatea de exprimare și onestitate / integritatea.

A doua concluzie - extrasă în lumina răspunsurilor oferite de respondenții la această cercetare (cu acest eșantion limitat) - semnalează un aspect foarte inedit și cu multe implicații, și anume faptul că „vocile” seniorilor și ale juniorilor universitari ieșeni sunt fundamental diferite. Seniorii sunt critici și curajoși în răspunsuri, juniorii sunt foarte precauți. Evident că vocea slabă a juniorilor are cauze, explicații și urmări. Ce a rezultat cu claritate din studiul nostru este faptul că „limba” vorbită de seniori are minime legături cu a juniorilor. Repertoriile celor două categorii au puține zone de intersecție. Semnificativ este faptul că un segment profesional important din corpul profesoral al universității ieșene prezintă un accentuat „simptom al tăcerii” în legătură cu o serie de teme care pentru alt segment profesional din aceeași branșă - seniorii - sunt foarte importante.

Ca dileme comune ambilor categorii de respondenți (seniori și juniori) avem dilemele din planul evaluării, în primul rând, și dilemele din planul predării (legate de metode, conținuturi). Cele mai frecvente dileme sunt cele legate de evaluare. Ca urmare a acestor rezultate, susținem clădirea unei solide culturi psihopedagogice a universitarilor, având în vedere solicitările rolurilor profesionale. Așa cum spun rezultatele, nici un profesor, fie senior sau junior, nu este „scutit” de delicate situații care țin strict de esența profesiei didactice: cum predau, ce metode să aleg, cum să procedez cu evaluarea etc. În ciuda prezenței marginale a formării psihopedagogice în curriculumul universitar, ea se impune cu necesitate. Studiul evidențiază probleme insolubile, complicate, dar și unele probleme rezolvabile, care pot fi preîntâmpinate sau măcar diminuate printr-o bună formare inițială și continuă. Și alți autori reafirmă stringența unei pedagogii universitare [Hativa, 2000, D’Andrea & Gosling, 2010] și a unei etici a predării [Robinson & Moulton, 2005].

Limitele cercetării țin de faptul că eșantionul nu este reprezentativ, așa că rezultatele nu pot fi generalizate. Pe viitor doresc să extind cercetarea, pentru a cuprinde subiecți și de la alte specializări universitare, eventual seniori pensionari care să relateze mai pe larg despre dilemele lor din perioada comunistă. Utilă ar fi și realizarea unor studii pe plan național cu aceeași temă. Cunoașterea culturilor etice a unor instituții este primul pas spre transformarea lor în direcții benefice.

Mulțumiri

Această lucrare este susținută de Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane (POS DRU), finanțat din Fondul Social European și de Guvernul român, cu numărul de contract POS DRU / 159 / 1.5 / S / 13367

BIBLIOGRAFIE

- Cranston, N., Ehrich, L. C., Kimber, M., & Starr, K., 2012, An exploratory study of ethical dilemmas faced by academic leaders in three Australian universities. *Journal of Educational Leadership, Policy and Practice*, 27(1), pp. 3-15. (in Press)
- Cranston, Neil, Ehrich Lisa și Kimber, M., 2006. „Ethical dilemmas: the ‘bread and butter’ of educational leaders' lives“. *Journal of Educational Administration* 44 (2): 106-121.
- Cuban, L., 2014, Teacher, Principal, and Superintendent Core Dilemmas That Need to Be managed. Accesat pe 5 decembrie 2014 la adresa <https://larrycuban.wordpress.com/2014/09/12/teacher-principal-and-superintendent-core-dilemmas-that-need-to-be-managed/>
- Cuban, L., 2014, Is the Use of Untested Technologies in Classrooms Unethical? Accesat pe 5 decembrie 2014 la adresa <https://larrycuban.wordpress.com/2014/02/05/is-the-use-of-untested-technologies-in-classrooms-unethical/>
- D’Andrea, V., & Gosling, D., 2005, *Improving teaching and learning in higher education: A whole institution approach*. Berkshire: Open University Press.
- Dill, D., 1982, The structure of the academic profession: Toward a definition of ethical issues. *Journal of Higher Education*, 53 (3), 255-267.
- Eyal, Ori, Berkovich, Izhak, Schwartz, Talya 2011, „Making the right choices: ethical judgments among educational leaders“, *Journal of Educational Administration*, 49 (4): 396 – 413.
- Fitzmaurice, M., 2008, Voices from within: Teaching in higher education as a moral practice. *Teaching in Higher Education*, 13(3), 341-352.
- Glor, Eleanor, 2001, „Codes of conduct and generations of public servant“, *International Review of Administrative Sciences*, Copyright IIAS, Sage Publications, vol. 67, 525-541.
- Hativa, N., 2001, *Teaching for effective learning in Higher Education*. Dordrecht , The Netherlands, Kluwer Academic Publishers.
- Keith-Spiegel, P. & Carr, K., 1993., *Annotated bibliography: Ethical issues in teaching and academic life*. Society for the Teaching of Psychology, APA Division 2, Office of Teaching Resources in Psychology, Department of Psychology, Georgia Southern University. Retrieved from <http://teac.hpsych.org/otrp/resources/keith-spiegel93.pdf>
- Kidder, Rushword, 1995, *How good people make tough choices: Resolving the dilemmas of ethical living*. New York, NY: Fireside Publications.

- Kirby, P. C., Paradise, L. V., & Protti, R., 1992, Ethical reasoning of educational administrators: Structuring inquiry around the problems of practice. *Journal of Educational Administration*, 30(4), 25-32.
- Kirrane, 1990, D. E. "Managing Values: A Systematic Approach to Business Ethics." *Training and Development Journal* 44, no. 11, 53-60.
- Klein, J., 2005, A Collegiate Dilemma: The Lack of Formal Training in Ethics for Professors, *Journal of College and Character*, Volume 6, Issue 2 , Article 4
- Lankard, Bettina A., 1991, Resolving Ethical Dilemmas in the Workplace: A New Focus for Career Development. ERIC Digest No. 112., ERIC Clearinghouse on Adult Career and Vocational Education Columbus OH. Accesat pe 5 decembrie 2014 la adresa: <http://www.ericdigests.org/>
- Lyons, N., 1990, Ethical and epistemological dimensions of teachers' work and development. *Harvard Educational Review*, 60(2), 159-180.
- Madsen, Susan, 2009, "Ethics in Higher Education" Center for the Study of Ethics, Utah Valley University. Orem, Utah. Nov. Available at: http://works.bepress.com/susan_madsen/110
- Miroiu, Mihaela, Cutaș, Daniela, Andreescu, Liviu, 2005, Cod etic pentru universități: proiect, Accesat pe 14 decembrie 2014 la adresa <http://www.politice.ro/proiecte/eticauniv.pdf>
- Momanu, M., 2005, Educație și ideologie. O analiză pedagogică a sistemului totalitar comunist, Editura Universității "Al. I. Cuza" Iași.
- Mureșan, Valentin, 2010, Dilemele etice și cadrele de evaluare morală. Accesat pe 14 decembrie 2014 la adresa: <http://www.ccea.ro/dilemele-etice-si-cadrele-de-evaluare-morala/>.
- Neculau, A., 1997, Câmpul universitar și actorii săi, Polirom, Iași
- Robertson, E., & Grant, G., 1982, Teaching and ethics: An epilogue. *Journal of Higher Education*, 53 (3), 345-357.
- Robinson, G. M., Moulton J., 2005, *Ethical Problems in Higher Education*, edited by iUniverse.
- Roche, Kevin W., 1997, „Principals' responses to moral and ethical dilemmas in catholic school settings”, A thesis submitted in conformity with the requirements for the Degree of Doctor of Education, Department of Theory and Policy Studies in Education The Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto.
- Scriven, M., 1982, Professorial ethics. *Journal of Higher Education*, 53 (3), 307-317
- Thirunarayanan, M. O., 2014, Is the Use of Untested Technologies in Classrooms Unethical? *Teachers College Record*, Accesat pe 14 decembrie 2014 la adresa: <http://www.tcrecord.org>
- Trevino, L., 1986, Ethical decision making in organizations: A person-situation interactionist model. *Academy of Management Review*, 11(3), 601-617.